

Förslag på riktlinjer kring utredningar i VBU frågor

Professor Sverker Sikström, Fil Dr Leonard Ngaosuvan och Peter Meurling

Föreningen Vårdnad, Boende och Umgänge

Inledning

Föreningen Vårdnad Boende Umgänge i Sverige (VBU) tackar för möjligheten att lämna synpunkter på MFoF:s arbete med att uppdatera kunskapsstödet inom området vårdnad, boende och umgänge. Vi välkomnar att dessa viktiga handledningar uppdateras med aktuell kunskap och erfarenhet.

Föreningen Vårdnad Boende Umgänge i Sverige är en partipolitiskt och religiöst oberoende förening, grundad 2007. Huvuduppgifter är att förbättra systemet som hanterar vårdnadstvister samt att stödja och hjälpa personer som påverkas av en vårdnadstvist. Expertområdet är svåra vårdnadstvister. Föreningen har ca 1000 aktiva över hela landet, 300 betalande medlemmar och har varit remissinstans i statliga utredningar kring vårdnadsfrågor.

Vi har i detta dokument valt att fokusera på följande områden:

- Socialtjänstens utredningar, inklusive riskbedömningar
- Instrument
- Genus
- Kompetens
- Uppföljning
- Kognitiva begränsningar
- Föräldraalienation

Författarna har stor erfarenhet av hur barn och vuxna far illa i processer kring vårdnad, boende och umgänge, bland annat från VBU:s stödjande verksamhet, genom egen forskning och arbete med att på uppdrag av parter i rättstvister granska utredningar gjorda av socialtjänster samt domslut.

Såväl VBU som organisation som författarna enskilt bidrar gärna med sin erfarenhet och kunskap till MFoF:s fortsatta arbete med att uppdatera kunskapsstödet.

Om författarna:

Sverker Sikström, professor i psykologi vid Lunds universitet, ledamot i VBU:s styrelse. Forskar om hur psykiskt och fysiskt våld upplevs och problem i kommunikationen mellan den som utsätts för våld och hur den bedöms i texter samt om föräldraalienation.

Leonard Ngaosuvan, lektor i socialt arbete, Linköpings universitet. Arbetar med utvärderingar och kvalitetsvärdering av vårdnadsutredningar.

Peter Meurling, medlem i VBU, aktiv i bland annat frågor som gäller hur skolhälsovården och socialtjänsten kan upptäcka och agera när barn far illa i vårdnadstvister.

Utredningar om vårdnad boende och umgänge

En viktig del av socialtjänstens arbete är de utredningar som görs om frågor gällande vårdnad, boende och umgänge. Utredningarna ligger till grund för eventuella insatser inom familjestöd och utgör också ett viktigt underlag vid domstolsförhandlingar om vårdnad, boende och umgänge.

Socialtjänstens utredningar utgör en myndighetsutövning med höga krav på rättssäkerhet, saklighet och opartiskhet.

Dock varierar kvaliteten på de utredningar som görs av socialtjänsten i olika kommuner idag stort, vilket påverkar rättssäkerheten negativt. En bidragande orsak till detta är att det saknas verktyg och kompetens att skriva utredningar. Det är därför önskvärt och välkommet att MFoF utfärdar en komplett handledning för hur utredningar ska göras.

Nedan listas punkter som vi menar behöver adresseras.

1. Utredningar

a. Definitioner

Definition av risk. Att det i utredningens riskbedömning definieras vad som menas med en risk. Detta är väsentligt då risk är en fundamental del av vårdnadsutredningar, där läsarna behöver veta vad utredningen handlar om. Definitionen av risk bör utgå från ett vetenskapligt grundat arbete. Med fördel, bör en enhetlig definition användas i samtliga utredningar och socialtjänster. Ngaosuvan har bedömt ca 300 vårdnadsutredningar, där ingen av dessa har förklarat för föräldrar eller nämndemän i tingsrätten vad som menas med risk.

Definition av det som riskbedöms. Att vårdnadsutredningar innehåller tydliga och fullständiga definitioner om vad som riskbedöms. Ett vanligt förekommande problem är att utredare och föräldrar inte förstår varandra. Det räcker inte att skriva "Våld/Hot" eftersom det finns många olika tolkningar av vad som då menas.

Handboken kan konkretisera så att alla använder samma definition, exempelvis Stith et al (2009).

Epistemisk respektive aleatorisk osäkerhet. Utredningar likställer ofta risk med aleatorisk (slumpmässig) osäkerhet, vilket är något helt annat. Förvirring och

bristfällig transparens uppstår ofta om detta. Handboken bör förklara både epistemisk och aleatorisk osäkerhet.

Definitioner av vanvård. Att handboken listar och definierar vanliga former av vanvård av barn som är relevanta att bedöma i den aktuella vårdnadsutredningen. Exempel på detta är fysisk barnmisshandel, försummelse, kvarhållande/bortförande, sexuella övergrepp, psykisk misshandel, social misshandel, ekonomisk misshandel, respektive religiös misshandel. Dessa definitioner ska kompletteras med nödvändiga kännetecknande egenskaper samt avgränsningar så att de blir funktionella i vårdnadsutredningen.

Till exempel behöver följande aspekter beaktas kring fysisk barnmisshandel.

- b. Om handlingen behöver vara avsiktlig*
- c. Om skada har uppkommit på barnet*
- d. Om ett barns utsaga är ett tillräckligt kriterium (tex att ett barn säger "Mamma/Pappa slår mig") för att vårdnadsutredningen ska uppfatta att fysisk barnmisshandel förekommit*
- e. Om fysisk barnmisshandel inkluderar en respons på ett barns beteende (tex att barnet fått en örfil när hen gjort något mycket allvarligt vid ett tillfälle)*
- f. Om barnets känslor är ett tillräckligt kriterium (tex att en förälder skriker argt och barnet blir rädd)*

Vårdnadsutredningar eller barnavårdsutredningar. Att vårdnadsutredningar (dvs tvist mellan två föräldrar) och barnavårdsutredningar (dvs bedömning av hur barnet mår) har en tydlig och definierbar relation till varandra. Ett exempel på en sammanblandning av dessa begrepp är:

I ett fall vann en anklagad pappa vårdnaden i tingsrätten, men efter orosanmälan av mamman till socialtjänsten så tvångsomhändertogs barnet baserat på samma anklagelser. Det omhändertagna barnet placerades sedan hos mamman som förlorat vårdnaden i tingsrätten.

Samma utredningsmaterial användes alltså som underlag för att pappan vann vårdnaden i en tvist och mamman vann vårdnad genom omplacering. Detta är inte lämpligt och är otillräckligt för ett rättssamhälle. Det medför också merarbete om föräldrar som förlorat en vårdnadstvist skickar in en orosanmälan som ytterligare ett försök att vinna vårdnadstvisten genom att åberopa andra regelsystem.

Separera subjektiv och objektiv information. Att vårdnadsutredningarna separerar perspektivet som är baserat på ett socialkonstruktivistiskt perspektiv och information som kommer ur ett objektiva perspektiv. Ett barns upplevelser är relevanta i en vårdnadsutredning, men det är inte samma saker som fakta om verkligheten. Dessa två typer av kunskapsområden blandas alltför ofta i vårdnadsutredningar, och det är inte säkert att domare eller nämndemän kan särskilja dem från varandra. I värsta fall har utredningen låtit ett barns subjektiva upplevelse definiera verkligheten.

Handlingsutrymme. Det handlingsutrymme som vårdnadsutredare har behöver förtydligas. Idag råder oklarheter kring vilket handlingsutrymme som lagtexten ger utredarna. Detta kan leda till att vårdnadsutredare är rädda för att inte följa lagen, samtidigt som de är osäkra över vad de får göra. Exempelvis, kan en utredare vilja definiera vad som menas med "annars fara illa" men är rädd för att den definitionen strider mot lagtexten. Handboken behöver vara tydlig med vad som är lagstiftarens intention, och vad utredarna själva behöver precisera för att motivera sin bedömning.

Barnens bästa. Även om en handbok inte fullständigt kan beskriva och förklara vad som menas med barnets bästa finns det aspekter av begreppet som handboken kan fastställa.

- a. Barnets bästa är att inte utsättas för någon form av övergrepp eller vanvård.
- b. Barnets bästa är inte att vara den som har det sista ordet om sin uppfostran. Det är föräldrarna som fostrar barnet, vilket inte kan ske om barnet tilldelas för mycket makt att diktera villkoren för sin egna uppfostran.

b. Metodik

- **Konsekventa bedömningar.** Formuleringen "fall till fall" bör inte användas i vårdnadsutredningar. Myndigheter ska inte ge sig själva rätten att resonera olika i ett ärende jämfört med ett annat. Att bedriva myndighetsutövning med ett begreppsligt skydd såsom "fall till fall" bryter mot grundlagens krav på rättssäkerhet. Denna formulering ökar risken för diskriminering.
- **Rättvis principen.** En precisering behövs om vad familjerätten ska besluta när det finns en stark konflikt mellan föräldrarna men där båda föräldrarna bedöms lämpliga, samt att det inte finns någon avgörande skillnad i "barnets bästa". Den vanliga "lösningen" är att endera föräldern vinner utan tydliga regler vem som ska få vårdnaden.
- **Klarspråk.** Att ett transparent språk används i utredningarna. Det är vanligt att man i en utredning skriver: "Utifrån de riskfaktorer som framkommit i utredningen anses risken för X vara hög". Detta är helt oacceptabelt eftersom utredningen inte specificerar vilka riskfaktorer som åsyftas. Handboken bör instruera att utredningen i stället skriver *"Utifrån de riskfaktorer hos förälder A som framkommit i utredningen (alkoholmissbruk, kriminalitet, psykisk sjukdom och uppgifter om våld) tillsammans med avsaknaden av skyddsfaktorer (trygg anknytning, socialt stöd respektive god problemlösningsförmåga) anses risken för fysisk barnmisshandel vara hög hos A"*. Notera skillnaden i transparens mellan de två påståendena.
- **Precision.** Att rekommendationer är detaljerade och exakta. Ofta är rekommendationer vaga, och de blir därmed i praktiken beroende av boendeföräldrarnas välvilja. Föräldrar i tvist har en stor konfliktbenägenhet, där mycket exakta skrivningar är avgörande för att inte ytterligare konflikt ska uppstå.
Det räcker inte att skriva udda och jämn vecka eftersom föräldrarna då tvistar om när udda vecka börjar. Här ska rekommendationen säga exakta tider när överlämning ska ske.
- **Tidslinje.** Vårdnadsutredningar måste innehålla en tydlig tidslinje när respektive händelser har skett. Denna får gärna representeras grafiskt.
- **Antagonism.** Vårdnadsutredningar ska utgå ifrån att tvisten är antagonistisk och att man därmed inte kan utgå från en sanningspresumtion. Utredningar ska alltså inte ignorera att personliga vinningar påverkar hur förhållandena beskrivs.
Till exempel kan utredningar resonera att en förälder "inte har någon anledning att ljuga om partnervåld". Detta bortser från det uppenbara att anklagande föräldrar vill vinna vårdnadstvisten.
  - **Bristande vilja att samarbeta eller delta i olika insatser** Det är vanligt att en part vägrar att delta i samarbetssamtal, eller inte ger medgivande till att barnen

deltar i olika former av insatser. Detta kan betyda att den parten inte kan se till vad som är bäst för barnet på kort och lång sikt, vilket bör tas med i utredningens bedömning av föräldraförmågan.

- **Relevansanalys: konflikt drivande.** Att vårdnadsutredningar gör en relevansanalys av vad föräldrar säger om varandra. Alla negativa påståenden som framkommer om en förälder i en intervju är inte relevanta för en vårdnadsutredning och bör därför tas bort ur utredningen. Vi har sett att flertalet vårdnadsutredningar inkluderar negativa saker om en förälder som är irrelevant i en vårdnadsutredning (exempelvis otrohet). Detta är skadligt för barnet att dokumentera detta, eftersom det cementerar och fördjupar konflikten. En vårdnadsutredning bör därför ta bort irrelevant påkastning vilket kan öka möjligheten att konflikten löses med medling.

- **Relevansanalys: utmattande.** Vårdnadsutredningar tenderar att vara onödigt långa så att nämndemän inte orkar, eller hinner läsa hela utredningen. Detta skapar en rättsosäkerhet. Ofta dokumenteras information som är helt irrelevant för utredningen, exempelvis hur barnen leker, med vilka leksaker, hur stor lägenheten är eller vad barnen gör under ett hembesök.

- **Återkoppling och korrigeringar.** Alla vårdnadsutredningar ska kunna korrigeras av information från föräldrarna. Ibland korrigerar inte utredare felaktigheter. I vissa fall är utredarna explicit med att föräldrar kan kommentera, men inte får korrigeras utredningar. Föräldrarnas kommentar blir då en bilaga. Detta leder till en svag rättssäkerhet.

- **Formellt språk.** Språket i vårdnadsutredningar ska vara formellt korrekt, och inte inbegripa fraser och formuleringar som baseras på utredarnas emotioner.

"Utredarna känner oro för barnets språkliga utveckling mot bakgrund av barnets skolprestation i svenska."

Formuleringar som dessa är kränkande för föräldrar och barn. Detta leder till att föräldrarna tror, korrekt eller inte, att utredningens riskbedömning baseras på utredarnas emotioner, snarare än sakliga skäl.

- **Rangordning.** Att vårdnadsutredningar har en tydlig prioritering mellan; positionalitet (nuvarande situation), stabilitet (kontinuitet) och tidigare engagemang (tidigare förhållanden). Exempelvis kan det vara oklart om stabilitet prioriteras före tidigare engagemang eller tvärtom. Det är inte funktionellt att låta varje utredning skapa en egen prioritet eftersom det möjliggör diskriminering.

- **Reproducerbarhet.** Vårdnadsutredningar ska vara reproducerbara (givet samma fakta alltid ska leda till samma bedömningar eller rekommendationer), transparenta (en nämndeman ska kunna förstå varför man kommit med en viss rekommendation), och stringenta (resonemangen i utredningen måste vara logiskt konsekventa).

- **Transparens i val av fokus.** Att handboken gör en komplett lista av aspekter som utredaren bör beakta, även om handboken inte fokuserar på dessa.

Exempelvis kanske inte MFoF vill att handboken ska tillägna ett helt kapitel om föräldraalienering, kognitiva biases eller logisk validitet av olika skäl.

Handboken behöver explicit uttrycka detta, ty annars finns risken att vårdnadsutredare, liksom jurister, skulle kunna argumentera att eftersom det inte finns med i handboken så behöver utredningen inte beakta dem.

- **Anonymisering.** Att handboken diskuterar möjligheten att vårdnadsutredningar delas upp i två faser med anonymisering. Fas 1: En grupp utredare samlar in data och sammanställer en anonymiserad rapport utan analys och rekommendation. Fas

2: En annan grupp utredare som inte haft kontakt med familjen slutför sedan utredningens analys och rekommendation baserat på den anonymiserade informationen som finns tillgänglig i Fas 1. Detta skulle dramatiskt minska risken för diskriminering på olagliga grunder såsom kön, ålder, profession, etnicitet, hudfärg eller sexuell läggning. Se Ngaosuvan, 2018 för en längre diskussion.

- **Trovärdighet.**

Att trovärdighet beaktas när en förälder anklagar den andra för en stor mängd olika former av vanvård. Idag saknas principer kring detta. Exempelvis, har vi sett fall där en förälder anklagat den andra för 40 olika brott och oegentligheter. Utredningen beaktade inte trovärdigheten i dessa anklagelser. I stället baserades rekommendationen på att den andra föräldern var anklagad för brott och att förundersökningen har inletts.

Ytterligare exempel på detta kan ske hos multipla psykologutlåtanden. Här är det relevant att ta reda på om den ena föräldern låtit en, eller flera, psykologer göra en bedömning varav en fått det resultat som önskats.

- Trovärdighet behöver motiveras. Det är inte acceptabelt att höra föräldrarnas berättelse och sedan bara säga att en är trovärdig men inte den andra utan att motivera detta.
- Vissa utlåtanden saknar trovärdighets-värde.
Till exempel en kvinnojour har en behandlande funktion, inte bedömande. Det innebär att de måste tro samtliga kvinnor som kontakter dem. Det är inte en trovärdighetsbedömning, och ska inte uppfattas som en sådan i en vårdnadsutredning.
- Om en förälder kommer med uppenbart falska anklagelser bör den förälderns allmänna trovärdighet starkt ifrågasättas. I dagens vårdnadsutredningar finns ingen negativ konsekvens att komma med en serie anklagelser som sedan visar sig vara bevisligen falska eller helt ogrundade.
- Trovärdigheten i en förälders anklagelse ska bedömas i förhållande till när den görs.
Det är exempelvis taktiskt smart att göra en polisanmälan om sexuella övergrepp några dagar innan huvudförhandling. Då har inte polisen hunnit med att avskriva ärendet, men det påverkar tingsrätten i vårdnadstvisten.

c. Kvalitetskontroll

- **Extern kvalitetskontroll.** Att vårdnadsutredningar kvalitetskontrolleras av externa (till själva utredningen) granskare. En extern kvalitetskontroll fungerar som en kvalitetssäkring med möjligheter att kommentera och förbättra. Andra yrkesgrupper, till exempel forskare eller utredare, har en standard bestående av systematiska granskningar innan publikation. Ett sådant kvalitetssäkringssystem är nödvändigt för att säkerställa funktionaliteten i vårdnadsutredningar.
- **Nya bedömare.** I de fall då domstolen ifrågasätter kvaliteten i vårdnadsutredningen så att den behövs om, ska detta göras av en annan utredare utan kontakt med den första utredningen.

- **Säkra barnsamtal.** Att barnsamtal genomförs efter de vetenskapliga principer som utvecklats för att få fram giltig information (Landström, REF).
- **Kvalitetsstandard.** Inför en nationell kvalitetsstandard för socialtjänstens arbete med familjer, samt öka samverkan mellan olika aktörer som är involverade i familjerättsliga frågor.

d. Riskbedömningar

- **Kompleta riskbedömningar.** Att vårdnadsutredningen riskbedömer samtliga former av vanvård som är aktuella för respektive förälder och barn. Alltför ofta "projektleds" utredningens riskbedömning av en anklagande förälder, vilket inte är en vetenskapligt eller utredningsmetodologiskt giltig källa att utgå ifrån. En förälder som inte är anklagad är inte en garanti för barnets säkerhet.
- **Riskbedömningar eller riskfaktorer.** Att riskbedömningar inte förväxlar riskfaktorer med vanvård. Familjekonflikter är en riskfaktor för fysisk. Trots detta är det vanligt med formuleringar såsom denna (autentiskt utredningsexempel):
"En allvarlig riskfaktor som identifierats är föräldrarnas oförmåga att samarbeta kring barnet och deras oförmåga till samsyn kring barnets situation".
Familjekonflikter är alltså inte en form av vanvård, vilket vårdnadsutredningar ibland antyder.
- **Vanvård ska skiljas från negativa utfall.** Riskbedömningarna ska gälla vanvårdsformer såsom fysisk barnmisshandel, försummelse, kvarhållande/bortförande, sexuella övergrepp, psykisk misshandel, social misshandel, ekonomisk misshandel, och religiös misshandel. Riskbedömningen handlar alltså inte om att barnet är deprimerad eller har ångest.
- **Risk eller barnets bästa.** Vårdnadsutredningarnas rekommendationer måste motiveras från antingen riskbedömning eller barnets bästa. Det är ofta oklart vilken del av utredningen som är avgörande för rekommendationen.
- **Skydds- och riskfaktorer.** Att en riskbedömning baseras både på skydds- och riskfaktorer. I flera fall saknas skyddsfaktorer eller att riskfaktor uppfattas som att risk föreligger. Detta är inkorrekt eftersom forskningen är tydlig med att det måste föreligga flera riskfaktorer och få skyddsfaktorer för att man ska kunna säga att risk föreligger (Brown et al, 1998; se också Ngaosuvan, 2018).
- **Koppling mellan risk och vanvård.** Att varje redovisad riskfaktor presenteras i relation till en specifik form av vanvård. Alltför ofta används riskfaktorer utan en precisering av vilken form av vanvård som det skulle kunna kopplas till.
- **Oskuldspresumtion.** Att vårdnadsutredningar använder sig av oskuldspresumtion vid anklagelser. En förälders anklagelse mot den andra föräldern måste inte vara sann och behöver stödjas av bevis. Vi har läst många vårdnadsutredningar där en anklagelse utan sakliga skäl uppfattas som trovärdig och som sedan avgjort utredningens rekommendation.

e. Vetenskaplighet

- **Värderingsfrihet.** Vårdnadsutredningarnas riskbedömningar ska baseras på professionella och vetenskapliga bedömningar, inte utredarens åsikter eller känslor. Somliga vårdnadsutredare uppfattar det som att tingsrätten gett dem uppdraget att intervjua föräldrarna och framföra deras åsikt. Ofta ser vi formuleringar i vårdnadsutredningar där utredarens känslor är vägledande för riskbedömning eller rekommendation.
- **Sakkunniga.** Att handboken granskas av en av sakkunniga där både män och kvinnor är representerade.
- **Ramlagstiftning.** Att vårdnadsutredare tillsammans med forskare, i socialt arbete och närliggande discipliner, utvecklar principer och procedurer för hur vårdnadsutredningar ska genomföras. Att hänvisa till lagen fungerar inte, eftersom den aktuella lagstiftningen är en ramlagstiftning. Detta innebär att lagen har ett direkt instruktionsvärde. Detta behöver i stället kompletteras med evidensbaserad vetenskaps- eller utredningsmetodik. Handboken behöver alltså förtydliga att professionen ska utveckla metoder, principer och procedurer för hur vårdnadsutredningar och riskbedömning ska genomföras.
- **Skilja rädsla från risk.** Att vårdnadsutredningarna inte förväxlar rädsla med risk. Bara för att en förälder är rädd för den andra betyder inte det att risk föreligger. Det är relativt vanligt att vara rädd för spindlar i Sverige trots att ingen blivit fysiskt skadad av en spindel i modern tid i Sverige.
- **Begriplig begrepps nivå.** Enligt Rosch et al (1976) så delas begrepp i basala (fysisk barnmisshandel, försummelse), subordinerade (bristfällig övervakning vid stranden för icke-simkunniga barn) och superordinerade (vanvård av barn). Superordinerade begrepp är för ospecificerade för att ha informationsvärde i vårdnadsutredningar. Detta är ett problem därför att en analys av utredningar har visat att den vanligaste begrepps nivån är superordinate. Handboken bör därför ge tydliga riktlinjer att begrepp ska användas på basal eller subordinerad nivå.

2. Instrument

- **Använd inte BBiC i vårdnadsutredningar.** BBiC ska inte användas i vårdnadsutredningar. Skälet är att BBiC inte är en metod, utan en stödstruktur för dokumentation i barnavårdsutredningar. VBU-mål har en annan sanningspresumtion än vårdnadsmål. Till exempel finns lite att vinna i ett LVU-mål på att svartmåla den andra föräldern.
- **Använd inte FREDA i vårdnadsutredningar.** FREDA fungerar inte i en vårdnadsutredning då den (a) enbart baseras på uppgifter som den som känner sig hotad uppgifter samt att (b) det blir för många falska alarm, dvs det blir för många icke-risksituationer som uppfattas som risk.
- **Använd inte Signs of Safety som ett riskbedömningsverktyg.** Det är ett verktyg för riskhantering, inte riskbedömning.
- **Använd PARQ vid misstanke om föräldralienering.** Föräldralienation är det empiriska fenomenet att ett barn som tidigare hade en normal kontakt med en

förälder, utan saklig grund tar avstånd från denna förälder. För att föräldralienation ska påvisas så skall också barnet och den kvarvarande föräldern uppvisa alienerande beteende. Alienerade barn uppvisar splitting, eller en svartvit syn på sina föräldrar, då allt är negativt och hos den ena alienerade föräldern och allt är positivt hos den andra föräldern. Splitting är ett utmärkande drag för barn som är alienerade. PARQ är ett instrument som mäter splitting och som kan differentiera mellan föräldralienering och försummelse.

- **Barns talan.** Att vårdnadsutredningar inte ger all makt till barnen vars föräldrar tvistar. Att barns röster ska göras hörda är bra och lagstadgat, men det betyder inte att det är barnen som vet vad som är bäst för dem. Det är också orimligt att barnen ska ha sista ordet om vårdnad eller boende i en separation med hög konfliktnivå.

3. Genus

- **Genusneutrala riskbedömningar.** Att vårdnadsutredningen gör genusneutrala riskbedömningar av partnervåld. Vi har sett åtskilliga utredningar där mäns anklagelser om partnervåld ignoreras, i andra fall så kan kvinnors anklagelser avgöra hela tvisten.
- **Manlig och kvinnlig kompetens.** Familjerätt domineras av kvinnor. Till exempel anlitar MFoFs stöd för riskbedömning i utredningar om vårdnad, boende och umgänge bara kvinnliga forskare och experter. Här är det värt att notera att stödet som ges fokuserar på områden där kvinnor ofta är offer, tex fysisk barnmisshandel och sexuella övergrepp, samtidigt som motsvarande områden där man ofta är offer, tex om försummelse, ofta saknas. Detta är könsstereotyp eftersom den traditionella synen på olämpliga pappor handlar om våld och sexuella övergrepp, medan den traditionella synen på olämpliga mammor handlar om försummelse. Försummelse är den vanligaste och dödligaste formen av vanvård, och behöver inkluderas.
- **Undvik genusstereotyper.** Att vårdnadsutredningar exempelvis inte gör överilade konklusioner kring mäns ilska. Att en förälder blir arg betyder inte nödvändigtvis att risk för våld föreligger. Ilska är en emotion som alla människor har, men när pappor blir arga så tolkas det ofta som att risk föreligger. När en kvinna blir rädd eller ledsen sker inte samma demonisering i vårdnadsutredningar, snarare tvärtom. Handboken bör hjälpa familjerättsutredare att acceptera att det är mänskligt att bli arg, ledsen eller nyfiken, och att detta inte innebär risk.

4. Kompetens

- **Utbildning.** Obligatorisk utbildning och handledning för alla familjerättssekreterare och andra som arbetar med familjerättsliga frågor, så att de har kunskap och kompetens om barnets rättigheter, barnkonventionen, utredningsmetodik, vetenskaplig metodik, logiskt tänkande, bevisvärdering, föräldrapåverkan och psykologi.

- **Förebyggande insatser.** Familjerätten bör ha ett större fokus på förebyggande insatser och tidiga insatser för att minska risken för konflikter och problem i familjer.
  - Att socionomutbildningen kompletteras med de grundläggande kunskaper i psykologi som är nödvändiga för initiala bedömningar av vårdnadstvister.
  - En specialistutbildning inrättas för utredare i vårdnadsutredningar
  - Att komplexa vårdnadsutredningar bedöms av psykologer
  - Att multikompetenta team (psykologer, socionomer, läkare, skola) införs i socialtjänsten

5. Uppföljning

- **Uppföljning.** Att familjerätten systematiskt följer upp sina ärenden. Uppföljning av utredningar och domar, till exempel 3 och 12 månader efter dom för att se hur utfallet blivit, om det är fortsatt konflikt, om det finns anledning att öppna ärendet igen.
- **Genomförande.** Att familjerätten medverkar till att domstolens beslut genomförs. Vi har sett flera exempel där familjerätten sätter sig över ett domstolsbeslut och, till exempel, inte bidrar till eller till och med motverkar att umgängesföräldern får träffa barnet. Det finns också aktuella fall där den som får ensam vårdnad i en dom inte får någon hjälp att "få hem" barnet.
- **Umgängesstöd.** Obligatoriskt ökande umgängesstöd för alla föräldrar som har svårigheter att genomföra umgänget med sina barn, så att de får hjälp av socialtjänsten.

6. Kognitiva begränsningar

- **Bayes teorem.** Att vårdnadsutredningar använder, eller har förståelse för, Bayes teorem i riskbedömningar.

Exempel: Försummelse drabbar vart tusende barn i Sverige. Kajsa är en skicklig vårdnadsutredare som gör ett falskt alarm (felaktigt tror att det föreligger risk) tjugo gånger, och inga missar (felaktigt tror att risk inte föreligger). Hur stor är sannolikheten att ett godtyckligt barn som Kajsa tror kommer att drabbas av försummelse faktiskt kommer att göra det? Vanligaste svaret är 95%, men det korrekta svaret är 2%.

En korrekt riskbedömning måste beakta hur frekvent formen av vanvård är för att kunna göra en fullständig riskbedömning. Vi har inte sett en enda riskbedömning i en vårdnadsutredning som gjort ovanstående beräkning vilket skapar stor risk för en systematisk övervärdering av risk vilket drabbar föräldrar. Se Ngaosuvan, 2018 för en längre diskussion om detta.
- **Kognitiva biases.** Att handboken innehåller en sektion tillägnad kognitiva biases. Kognitiva biases är ett av de största hoten mot en utrednings opartiskhet, och idag finns inga stöd eller ens riktade texter till professionen i denna bemärkelse.
- **Logik.** Att handboken innehåller en sektion tillägnad logik. Bristfälligt logiskt tänkande är ett av de största hoten mot en utrednings rättssäkerhet, och idag finns

inga stöd eller ens riktade texter till professionen kring detta. Till exempel uppstår lätt exempelvis "affirming the consequent" i vårdnadsutredningars riskbedömningar.

- **Retoriska knep ska undvikas.** Handboken behöver tillägna ett kapitel till detta. Det är oacceptabelt i en vårdnadsutredning att dess dokumentation använder retoriska knep för att otillbörligt påverka en läsare i en riktning. Nedan följer ett urval av sådana som vi sett i utredningar:
  - *Uppreppning (Ad nauseam).* Att varje vårdnadsutredning bara säger varje sak en gång. En vårdnadsutredning kan brista i opartiskhet genom att upprepa samma sak flera gånger och därmed otillbörligt påverka domare och nämndemän att fokusera och minnas detta. I ett ärende upprepade utredningen att pappan varit otrogen ofta vilket förstas påverkar nämndemännen.
  - *Ad Populum.* Flera utredningar gör detta misstag där man tror att bara för att många personer anser att en berättelse är trovärdig så betyder det att berättelsen är sann.
  - *Post hoc ergo propter hoc.* Bara för att två saker sker i en ordning så betyder inte det att det första har orsakat det andra. Autentiskt exempel:
"Boendeföräldern berättar att efter det första umgänget med övernattning under hösten så slutade barnet fungera i skolan igen" Utredningar behöver upptäcka och motverka dem även när föräldrar gör dem.

7. Föräldraalienation

- **Föräldraalienering (FA).** Det finns en stor forskningslitteratur om föräldraalienering. Det finns vuxna vittnen som blivit utsatta för detta som barn. Handboken behöver tillägna ett kapitel åt föräldraalienation.
- Handboken bör ge råd om hur man upptäcker och bemöter FA och hur man hanterar drabbade barn och vuxna. Kompetens om FA bör införas samt möjligheter att utföra sanktioner mot föräldrar som avskiljer gemensamma barn från den andra föräldern.
- Socialtjänsterna behöver verktyg och stöd för att hjälpa barn och föräldrar vid vårdnadsöverflytt. Vi har flera exempel på att en förälder får vårdnaden i domstol och lämnas helt åt sig själv för att "få hem" ett barn som haft sitt boende hos den andra föräldern under lång tid.